

"כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו"

יניב חיים ששון

"ירושלים לא תבנה כי אם כאשר ישתוקקו אליה בני ישראל תכלית תשוקה עד אשר יחוננו את אבניה ואת עפרה" (סוף ספר הכוזרי)

- א. פתיחה
- ב. מהות הרצון והשתוקקות
 1. זיכרון ירושלים
 2. הרצון וההשתוקקות
 3. הרגשת החסרון הכללית ושילוח המרגלים
- ג. בניין האומה
- ד. בניין רצון האומה
- ה. סיכום

א. פתיחה

אנו נמצאים חמישים ושתיים שנה מאז ימי תחייתה הרשמית של האומה, חמישים ושתיים שנה מאז קמה האומה ממיטת חוליה. יום יום מתחזקת האומה כפל כפליים, מתחזקת האומה בעוצמה כלכלית, בעוצמה צבאית ובעוצמה מדינית, ועת, בלב לבו של תהליך תחיה זה, נראה שתהליך זה זקוק לחידוש כוחות ורצון מחודש. אנו זוכים להיות בלב לבו של תהליך זה, והלב כדברי ספר הכוזרי הוא "כבד החולאים מכולם ורב הבריאות מכולם". אנו נמצאים בתקופה שתהליך התחיה עובר בירורים נוקבים, בירורים על צביונה של התחיה, על ערכה ומהותה, ונראה שבירורים אלו כולם מתרכזים ומופיעים דרך שאלת שייכותנו לארץ ישראל. יש לדעת שהבירור בשאלת שייכותינו לארץ ישראל היא לא השאלה האם להחזיק בעוד ישוב או פחות. שאלת ארץ ישראל גונזת בקרבה את שאלת "מה אנו ומה חיינו". הבירור הוא בירור האם אנו עם ככל העמים, או עם נבחר. האם תרבותינו היא תרבות ככל העמים או תרבות מרומנת יותר. האם מחשבותינו ורצוננו הם מחשבות ורצונות ככל העמים או מחשבות ורצונות נבדלים יותר. כל הבירורים האלה ועוד, נכללים בבירור שאלת שייכותנו לארץ ישראל. שאלת שייכותנו לארץ ישראל היא שאלת שייכותנו לכל ערכנו הרוחני. חלקים גדולים מעמנו לא מרגישים היום שיוך לארץ ישראל, ובודאי לא שיוך עמוק עד כדי היכולת להתנגד לאויבינו, רודפי ארצנו. וכן הדבר גם ביחס לשאר ערכינו הרוחניים. חלקים גדולים מעמנו לא מרגישים היום שיוך לערכנו הרוחני. אולי אם נצליח לברר מהו המעכב, מהי אותה הנקודה שעלינו לתקן בשביל שנוכל להרגיש ולהבין את שייכותנו לארץ ישראל וערכינו הרוחניים הרי שבכך נוכל לסייע מאד לאומה בשעת בירור נוקב זה.

אם נתבונן נראה כי מאז היה החיבור הזה, שבין עם ישראל לארצו ובכל פעם בבואו לצאת לפועל מלווה הוא, החיבור, בבירורים נוקבים על משמעותו.

אחד החטאים שהשלכותיו הן הקשות ביותר הוא חטא המרגלים, הגלויות כולן נקבעו בעקבות

אותו החטא: "אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חינם אני אקבע לכם בכיה לדורות" (תענית ט ע"א), בכי חינם זה גרם לקבוע בכי לדורות. המהר"ל בפרק ח בספרו "נצח ישראל" מסביר את משמעות הדברים: "כי כל הדברים הטבעיים משתוקקים אל מקומם הטבעי, ואם היה הארץ לישראל מקום טבעי והיו משתוקקים אל הארץ היה נשאר זה נצחי, אבל היה כאן ההיפך, שבכו בכיה של חינם ולא רצו לבוא אל הארץ לכך מורה זה שאין הארץ מקום הטבעי לישראל ולכך לא היו נשארים שם, וזה שאמר שהיו בוכים בכיה של חינם ומאסו בארץ חמדה ודבר זה נקבע להם בכיה לדורות, שהיה גורם שגלו מן הארץ כי הבכיה שהיו בוכים מורה שאין הארץ שייך להם לגמרי כי חן מקום על יושביו וכל דבר משתוקק למקומו שהוא טבעי לו והם בכו וזה מורה כי אין הארץ שלהם לגמרי ולכן גלו".

דברי מהר"ל אלו צריכים ברור רב, מה פשר דברי המהר"ל שבכייית ישראל מורה שאין הארץ מקום הטבעי לישראל ולכן גלו, והלא המהר"ל בעצמו בפרק א בספר "נצח ישראל" אומר באופן ברור שארץ ישראל היא המקום הראוי לעם ישראל: "זוהי כי אין ספק כי הגלות היא שינוי ויציאה מן הסדר שהשם יתברך סידר כל אומה במקומה הראוי לה וסידר את ישראל במקום הראוי להם שהוא ארץ ישראל" ועוד ממשיך שם המהר"ל ואומר "כי מקומם הראוי להם לפי סדר המציאות להיותם בארץ ישראל ברשות עצמם ולא ברשות אחר", אם כן המהר"ל בפרק א אומר באופן ברור שארץ ישראל היא המקום הטבעי לישראל ואדרבה זוהי ראייתו שסוף הגלות להתבטל מפני שסוף הכל לחזור אל המציאות הטבעית ולכן תמוהים מאד דברי המהר"ל שהובאו למעלה, מפרק ח, שחוסר השתוקקותם של ישראל הורה שאין ארץ ישראל מקום הטבעי לישראל. מה משמעות אותה השתוקקות, למה ההשתוקקות מורה על שייכות ישראל לארצו וחוסר השתוקקות מורה שאין ארץ ישראל מקום הטבעי לישראל, מה משמעות ההשתוקקות?

ב. מהות הרצון והשתוקקות

1. זיכרון ירושלים

מאז חורבן הבית תקנו לנו חכמינו ז"ל בכל פרט מפרטי חיינו לעשות זכר לירושלים, זכר למעלתה ולגדולתה של ירושלים: "משחרב ביהמ"ק תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונים לעולם בניין מסויד ומכויד כבניין המלכים אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד... וכן התקינו שהעורך שולחן לעשות סעודה לאורחים מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם וכשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב משיירת מין ממיני התכשיט שנוהגת בהם כדי שלא יהיה תכשיט שלם, וכשהחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת התפילין וכל אלו הדברים כדי לזכור את ירושלים, שנאמר: "אם אשכח ירושלים וגו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי"

(שו"ע או"ח סימן תקס). האדם מישראל מצווה על זכירת ירושלים בכל פרט ופרט מפרטי חייו, במאכלו במלבושו בביתו ואף ביום שמחתו, מהי המשמעות של אותו הזיכרון, האם יש כאן רק געגועים בעלמא, נוסטלגיות מהעבר? ובכלל מה טעם לזכור מציאות שהיתה לפני למעלה מאלפיים שנה? למה להשתקע בעבר במקום לראות את העתיד? למה לא לבנות את העתיד במקום לבנות על העבר?

אם נתבונן נראה שהציווי על הזיכרון בתורה הוא ציווי מאד משמעותי, מלבד ירושלים אנו מצוים על עוד תשעה מאורעות ודברים לזכור בכל יום ועוד הרבה מהמצוות שניצטוונו עליהם הם זכר, זכר ליציאת מצרים. השבת היא זכר ליציאת מצרים וזה עוד ניחא, אך מה המשמעות שהציווי על מתנות עניים, איסור ריבית ואף מצוות פטר חמור הם זכר ליציאת מצרים, איך ע"י מצוות פטר חמור אנו זוכרים את יציאת מצרים?

באמת זכרון יציאת מצרים ושאר הזכרונות שניצטוונו עליהם הם לא געגועים בעלמא, זכרון יציאת מצרים פירושו שייכות ליציאת מצרים. זכרון יציאת מצרים פירושו שההסטוריה הישראלית היא לא ההסטוריה מקרית, רצף מקרי של ארועים. זכרון יציאת מצרים פירושו שההסטוריה הישראלית היא ההסטוריה מגמתית בעלת ערך פנימי מגמתי. זכרון יציאת מצרים פירושו שהעבר הישראלי איננו מקרי וממילא גם לא ההווה וגם לא העתיד. המצוות השונות שהן זכר ליציאת מצרים, ואף מצוות פטר חמור מורים שכל תוכן חיינו בהווה שייך לתוכן שהתגלה ביציאת מצרים. כמו זכרון יציאת מצרים כן גם זכרון ירושלים. זכרון ירושלים איננו געגוע בעלמא ובוודאי שלא שקיעה חולנית בעבר. זכרון ירושלים פירושו שגם בחיינו היום נעם כל חסרוננו אנו שייכים למעלת ירושלים. חכמינו ז"ל תקנו לזכור את מעלת ירושלים כדי להטביע בישראל את ההבנה שגם במציאויות הקשות ביותר שיעברו עליהם, גם בשעבודים הנוראים ובטלטולים הקשים ביותר, גם כשדמם של ישראל יישפך כמים, גם כשתורתם תושפל ודתם תדולדל, גם אז ידעו ישראל תמיד שמעלתה של ירושלים, גדולתה זיוה ותפארתה שייך להם בכל המצבים ואף הקשים ביותר וזה רק עניין של זמן עד ששייכות זו תופיע בחיים.

2. הרצון וההשתוקקות

הזיכרון מורה על השייכות וכמו הזיכרון כן גם הרצון, כל אדם מרגיש חסר וחפץ להשלים את חסרונותיו, ואתו הרצון להשלמה הוא אחד מהביטויים היותר כוללים לאדם, למדרגתו. כלומר מהות האדם נמדדת ע"פ רצונו. אם רצון האדם נתון להשלמת חסרונותיו החומריים, אדם המשתוקק לעוד נכסים, עוד מאכלים טובים ועוד תענוגות גשמיים אחרים, אדם כזה הוא אדם חומרי, אישיותו ומדרגתו שייכים לצדדים החומריים של המציאות. לעומת זה אדם המרגיש חסרון בדבקות אלוקית, אדם המשתוקק לקרבת אלוקים ולנועם ה', אדם המסוגל שלא לישון ולא לאכול בלי לשים לב כלל, וכל זה מפני שהוא לא מבין איזה תוס' או איזה רשב"א, אדם כזה הוא אדם רוחני, אדם שאישיותו ומדרגתו שייכים לרבדים הרוחניים של המציאות.

3. הרגשת החסרון הכללית ושילוח המרגלים

כמו בפרט כן בכלל, כמו בפרט, רצון האדם מורה על מדרגתו, מורה לאדם על תוכן החיים שאליו אישיותו שייכת, כן גם באומה בכללה, רצונה הכללי של האומה מורה על שייכותה וממילא גם על הדברים שהיא לא שייכת אליהם.

ארץ ישראל שייכת לעם ישראל שייכות פנימית עצמותית, עם ישראל וארץ ישראל הקשורים בקשר חיים אחדותי: "ארץ ישראל היא חטיבה עצמותית קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה" (אורות, ארץ ישראל א), וכדברי המהר"ל "כי מקומם הראוי לפי סדר המציאות להיותם בארץ ישראל". עם ישראל וארץ ישראל מאוחדים באיחוד עליון ודווקא מפני זה היה מוכרח שהופעת החיבור הזה שבין עם ישראל לארצו לא יהיה מקרי. לא הונחלו ישראל בארצם מפני שחיפשו ארץ מקלט מידי המצרים או מידי הנאצים, אלא יש ערך עצמי, אידאלי-ערכי לכניסת ישראל לארץ ולכן מוכרח הוא שכניסת ישראל לארץ תהיה מתוך רצון, מתוך השתוקקות, כי כפי שהוברר לעיל הרצון וההשתוקקות מורים על השייכות. כאשר ישראל משתוקקים לארצם בזה מתברר ומתגלה שארץ ישראל אכן שייכת לישראל שייכות עצמית.

ואכן "אם הבנים שמחה" (פרק שלישי ט"ז) מסביר בשם ה"מגיד מישרים" שטעם שליחת המרגלים היה מהטעם הזה, ומסביר ה"מגיד מישרים" שישראל ניסו את הקב"ה בכמה ניסיונות ונתחייבו שלא להיכנס לארץ, ועל כן הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו הכניס בלבם שיבקשו לשלוח מרגלים. הרעיון האלוקי היה שאותם המרגלים יעוררו את תשוקת ישראל וכסיפתם לארץ ובזכות אותה התשוקה והכוסף יזכו ישראל להיכנס לארץ למרות שנתחייבו כבר שלא להכנס לארץ, אך המרגלים לא עשו כך אלא הפוך, המרגלים דיברו לשון הרע על ארץ ישראל ובכך גרמו לפירוד בין ישראל לארצו. אם היו זוכים ישראל והיו מתעוררים בתשוקה לארץ, עולים וכובשים את הארץ מתוך כוסף ורצון אידאלי לא היו גולים מהארץ לעולם. אם היו זוכים ישראל ומתנחלים בארץ מתוך כוסף ותשוקה היתה מתבררת שייכותם לארץ בכל עומקה, והחיבור בין ישראל לארצם היה חיבור בעצם, שלא היה בטל לעולם, כי הדבר שהוא בעצם איננו בטל לעולם. אך לא כך היה, מאסו ישראל בארץ חמדה, ולבסוף כשנכנסו ישראל לארץ לא היה זה מתוך עומק הרצון וההשתוקקות. החיבור בין ישראל לארצם היה חיבור מקרי, לא נחשף כל עומק השייכות של עם ישראל לארצו, ודבר מקרי הוא דבר בטל ועל כן התאפשרה הגלות - "אתם בכיתם בכיה של חינום אני אקבע לכם בכיה לדורות". ישראל לא השתוקקו לארץ, חטא המרגלים בירר שעם ישראל כפי שהיה במדבר עדיין לא היה שייך לגמרי לארץ ישראל.

ג. בניין האומה

מה המשמעות שעם ישראל עוד לא היה שייך לארץ ישראל והרי רבותינו הורו לנו כפי שראינו

לעיל, שהאחדות הזו שבין ישראל לארצו היא אחדות עליונה, אחדות עצמית הטבועה בעומק המציאות "ארץ ישראל היא חטיבה עצמיתית קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה" (אורות, ארץ ישראל א). אולי באמת נאמר שאם עם ישראל לא רוצה בארץ ישראל אולי הוא באמת לא שייך אליה באופן עליון כל כך, למה להתעקש לומר שעם ישראל וארצו קשורים בקשר חיים שכזה כאשר בפועל אנו רואים שאין הדברים כך?

ד. בניין רצון האומה

המהר"ל בהמשך הספר (נצח ישראל פרק נג) אומר שישנה הקבלה בין הגואלים שהיו בגאולה הראשונה לגואלים שיתגלו אלינו במהרה בימינו בגאולה העתידה.

בגאולה הראשונה היו שני גואלים משה ואהרן ולכל אחד מהם היה תפקיד מיוחד משלו במהלך הגאולה. תפקיד אהרן היה איחוד העם במובן הבסיסי, במובן היומיומי, היכולת לחיות איש עם רעהו באהבה ורעות. אהרן שהיה "אוהב שלום ורודף שלום", שהיה משכין שלום בין איש לרעהו, תפקידו היה בנין אחדות העם הבסיסית ומעל קומתו זו של אהרן נבנתה קומתו של משה רבינו ע"ה. משה רבינו היווה ובנה את הערך הפנימי של אותה האחדות, הערך האלוקי האידיאלי שאותה אחדות היא גילוי והופעה שלו. כך היה בגאולה הראשונה, וכך גם יהיה בגאולה העתידה. הגאולה העתידה תהיה גם היא ע"י שני גואלים, אליהו הנביא ומלך המשיח. אליהו הנביא תפקידו בגאולה העתידה יהיה מקביל לתפקידו של אהרן, איחוד חלקי העם, היכולת לחיות איש עם רעהו באהבה ורעות: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא... והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". אליהו הנביא יהוה ויבנה את הקומה הבסיסית, את מציאותם של ישראל כעם באופן בסיסי, יקרב את אלו שמרוחקים בזרוע וירחק את אלו שמקורבים בזרוע, ישווה המחלוקת וירבה השלום: "אמר ר' יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא לרחק המקורבים בזרוע ולקרב המרוחקים בזרוע... ר' שמעון אומר להשוות המחלוקות... וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום ביניהם שנאמר: "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא... והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" (סוף מסכת עדויות, עיין בהסבר המהר"ל בפרק נג בנצח ישראל), זוהי קומתו של אליהו.

מעל לקומה הזו תבנה ותופיע קומתו של מלך המשיח, מלך המשיח כמשה רבינו יהוה ויבנה את התוכן, את הערך הפנימי האלוקי שבאותה האחדות.

א"כ בגאולה הראשונה היו שני גואלים וכנגדם בגאולה העתידה יהיו שני גואלים. אך באמת כל זה לא לגמרי מדויק כי בגאולה הראשונה לא היו שני גואלים, באמת היו שלושה גואלים (נצח ישראל פרק נד), בנוסף למשה ואהרן גם אחותם מרים הייתה בין הגואלים ונראה שבאיזה שהוא אופן מרים היוותה ובנתה את השורש של הכל, את היסוד שעליו הכל נבנה וממנו הכל מתפתח ויתפתח.

מרים היא זו שמצפה לגאולה, היא זו שמשתוקקת לגאולה. מרים היא זו שבזמן השעבוד הקשה, בזמן שאביה, גדול הדור, ביאשו הגדול מגרש את אשתו כדי שלא יוולדו להם עוד בנים כי אחת דינם - למות ובעקבותיו הולכים כל הגברים בישראל, באותם ריגעי חולשה ויאוש, קמה היא, מרים בתו, בעוז גדול מתוך אמונה עצומה ומצלת את אומתה: "אבא, גזרתך קשה משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גוזר על הזכרים ועל הנקבות, פרעה לא גזר אלא בעולם הזה ואתה גזרת בעולם הזה ובעולם הבא, פרעה רשע היה ספק מתקיימת גזרתו, וספק אינה מתקיימת ואתה צדיק וגזרתך מתקיימת" (ילקוט שמעוני שמות קסה). מרים היא זו שמשוגלת בעומק הגלות לראות את גובה הישועה, בשיא החושך יודעת מרים להתנבא על האור הגדול: "עתידה אימי שתלד בן שיושיע את ישראל". כאשר אותו הבן נשלח ליאור עומדת מרים יציבה ואיתנה לראות גם כן את התקיימות נבואתה "ותתצב אחותו מרחוק". מרים היא זו שביציאת ישראל ממצרים אינה יוצאת כאסיר הנמלט מבית האסורים אלא יוצאת כאשר מול עיניה כבר ניצב החזון האחרון של הגאולה: "ותקח מרים את התוף בידה" - וכי מניין היה להם לישראל תופים ומחולות במדבר אלא שהצדיקים מובטחים ויודעים שהקב"ה עושה להם ניסים וגבורות עם יציאת מצרים והתקינו להם תופים ומחולות" (ילקוט שמעוני בשלח טו, רנג בסופו). בארה של מרים מבטא את אותה ההשתוקקות של מרים לגאולה כמים האלו שהם נובעים מלמטה למעלה כך מרים מהווה את תשוקת התחתונים לעליונים. מרים גונזת בקרבה את התשוקה הכלל ישראלית כלפי ערכם הרוחני, את השייכות הכלל ישראלית אל עולמם הרוחני הפנימי.

לעתיד לבוא אליהו יהווה את בחינתו של אהרון ומלך המשיח יהווה את בחינתו של משה אך לכאורה לא שמענו על עוד גואלים שיהיו חלק מהגאולה העתידה, מי אם כן יהווה את אותו שורש של הכל, את אותה התשוקה, אותו יסוד השייכות, בחינתה של מרים? באמת לעתיד לבוא לא תהיה עוד אישיות פרטית שתרכז בקירבה את אותו יסוד ההשתוקקות שהוא יסוד השייכות, אותה ההשתוקקות עתידה להתפשט לכללות האומה, ישראל כולו בחייו עתיד לגלות את רצונו הפנימי, את תשוקותיו האמיתיות. עתידים ישראל לחפור את בארם הפנימי ולהבין לאיזה רובד עליון של חיים באמת הם שייכים "האומה תתעורר לתחיה, מעומק טיבעה תכיר את כל מהותה, מעוצם כוחה תכונן את סדרי חייה העצמיים" (אורות, אורות התחיה לא). עיקר מה שישתנה מאז הגאולה הראשונה ועד לגאולה האחרונה היא הנקודה הזו - בניית האומה וערכיה. יבנו ישראל את ערכם, את גודל החיים, גודל המפעל, גודל הפאר וההדר שאליהם הם שייכים "ובכל רצונם יבקשוהו" (דברי הימים לו, טו).

ה. סיכום

נחזור לדברי המהר"ל בענין חטא המרגלים: "וזו שאמר שהיו בוכים בכיה של חנינם ומאסו

בארץ חמדה ודבר זה נקבע להם בכיה לדורות, שהיה גורם שגלו מן הארץ, כי הבכיה שהיו בוכים מורה שאין הארץ שייך להם לגמרי כי חן מקום על יושביה וכל דבר משתוקק למקומו שהוא טבעי לו והם בנו וזה מורה כי אין הארץ שלהם לגמרי ולכן גלו" (נצח ישראל פרק ח). כמו שהסברנו רצון האדם מורה על שייכות האדם, חסרונות האדם ורצונו מורים לו על מדרגתו, מורים לו לאיזה רובד חיים הוא שייך.

ארץ ישראל שייכת לעם ישראל שייכות עצמית עליונה, כתרי רעין דלא מתפרשין, ודווקא מפני שייכות עליונה זו היה הכרח שישראל יכנסו לארץ מתוך רצון ותשוקה. לא בדרך הטבע ולא כארץ מקלט. באמת זה היה תפקידם של המרגלים - להוציא לפועל את נקודת התשוקה, את תכונתה של מרים. לחשוף את עומק החיים הישראליים, את אותו עומק חיים בו ארץ ישראל ושאר ערכי התורה שייכים לישראל שייכות בעצם. המרגלים מעלו בתפקידם. ישראל נכנסו לארץ שלא מתוך תשוקה, אלא כדרך מקרה ופרוש הדבר שהקשר בין ישראל לארצו היה קשר מקרי, עם ישראל לא חשף את עומק קישורו לארצו, לא חשף ישראל את אותו רובד בחייו בו ארץ ישראל שייכת לו שייכות עצמית. ולכן מציאות הגלות הייתה אפשרית כי חיבור מקרי כזה אפשר לו שיבטל.

הגאולה השלישית היא גאולה נצחית שאין אחריה שיעבוד: "וארשתוך לי לעולם", "שירו לה' שיר חדש תהילתו מקצה הארץ" "גאל ה' עבדו יעקב". כל השירות כולן קראות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת וחוזרת, כך התשועות שעברו היה אחריהם שיעבוד, אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שיעבוד, לכך נקראת בלשון זכר שנאמר: "שאלו נא אם ייולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו", שכשם שהזכר אינו יולד כך התשועה העתידה לא יהא אחריה שיעבוד שנאמר: "ישראל נושע בה' תשועת עולמים ולא תבושו ולא תיכלמו עד עולמי עד".

תכונתה של מרים, תכונת הכוסף וההשתוקקות עתידה להתפשט לכללות ישראל. ישראל כולו עתיד להשתוקק אל הקב"ה, אל התורה, אל ארץ ישראל ואל שאר מעלותיהם, ופרוש הדבר יהיה שעם ישראל יחשוף את עצמו, יחשוף לאיזה רובד חיים באמת הוא שייך ואז חיבורו אל אותם המעלות לא יהיה עוד חיבור מקרי שאפשר שיבטל, חיבורו אל אותם המעלות יהיה חיבור עצמי מתוך עומק חיו ולכן לא יהיה ביטול לדבר זה. ומפני זה גאולתנו האחרונה היא גאולה נצחית כי בגאולתנו האחרונה יתברר כל עומק חיינו ולא יהיה עוד ביטול בין ישראל למעלותיו וקנייניו הרוחניים.

הדברים נכונים גם לדורנו, תפקידנו בדורנו זה לעורר את התשוקה¹, התשוקה של ישראל

¹ התשוקה והרצון המדוברים במאמר זה, אין הכוונה לרצון נמוך ותשוקה רגשית בעלמא אלא הרצון והתשוקה המדוברים כאן הם מ"ראש ועד כף רגל", כלומר:

מראש - הרצון הוא רצון שחייב להבנות מתוך הראש, כלומר מתוך התבוננות, מתוך לימוד והפנמה עמוקה אל כל פרטי חיינו ומתוך כך להגיע אל הרצון והתשוקה.

אל כל מעלותיו, לחשוף את כל עומק החיים הישראלי בו כל מעלות ישראל - ארץ ישראל, תורה, נבואה, כהונה ומלכות שייכים לו שייכות עצמית וכאשר נרצה את אבני ארצנו ואת עפרה נחונן, אז נזכה שירחם הקב"ה על ציין ויחונן גם הוא את עפרה, ונזכה שיתקיים בנו "אתה תקום תרחם ציין כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" אמן כן יהי רצון, במהרה בימינו.

ועד כף רגל - הרצון לא יכול להישאר תלוש אלא מוכרח לקבל ביטוי מעשי ע"י מעשים המורים על אותו הרצון, מעשים גדולים של מסירות נפש, של התמסרות כביטוי לאותו רצון עמוק.